

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพของคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของพระสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย ๒) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการบริหารกิจการของคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการบริหารคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทยที่มีประสิทธิภาพ โดยศึกษา ภาระงานของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน ประกอบด้วย ๑) งานด้านการปกครอง ๒) งานด้านศาสนศึกษา ๓) งานด้านการเผยแผ่ ๔) งานด้านศึกษาสงเคราะห์ ๕) งานด้านการสาธารณูปการ ๖) การบริหารงานด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพเริ่มจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ต่อด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการลงภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลมาวิเคราะห์สังเคราะห์ ด้วยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม และประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อหาคำตอบที่ต้องการ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ตลอดถึงการสร้างรูปแบบการบริหารและพัฒนาองค์กรคณะสงฆ์อนัมนิกายแห่งประเทศไทย ผลการศึกษาได้ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ตามลำดับ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๑. การศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาของพระสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย พบว่า พระพุทธศาสนามหายานเรียกว่า “อากิริยวาท” ในยุคต้นๆ ของการก่อกำเนิด พุทธศาสนามหายาน เป็นนิกายหนึ่งในพุทธศาสนาที่นับถือกันอยู่ประเทศแถบตอนเหนือของอินเดีย เนปาล จีน ญี่ปุ่น เกาหลี เวียดนาม มองโกเลีย ไปจนถึงบางส่วนของรัสเซีย จุดเด่นของนิกายนี้อยู่ที่แนวคิดเรื่องการบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์สร้างบารมีเพื่อช่วยเหลือสรรพชีวิตในโลกไปสู่พระนิพพาน ด้วยเหตุที่มีผู้นับถืออยู่มากในประเทศแถบเหนือจึงเรียกได้อีกชื่อหนึ่งว่า “อุตตรนิกาย” ปัจจุบันพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ของโลกเป็นผู้นับถือนิกายมหายาน หลังจากพุทธศตวรรษที่ ๖-๙ นิกายมหายานได้แตกนิกายออกไปถึง ๔ นิกาย ได้แก่ ๑) นิกายคฺชนยวาทหรือมาธยมิก ผู้ก่อตั้ง คือ ครุณาการชุน ๒) นิกายวิชญานวาทหรือโยคาจาร ผู้ก่อตั้ง คือ ท่านไมตรีนาถ ๓) นิกายจิต อมตวาท ๔) นิกายพุทธตันตระหรือมนตรยานซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นวัชรยาน และพุทธศาสนานิกายมหายานที่เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย พบว่า มีข้อสันนิษฐาน ดังนี้ ครั้งที่ ๑ ประมาณ พุทธศักราช ๖๒๐ พระเจ้ามิ่งตี้ที่ทรงนำพุทธศาสนาจากเอเชียกลางเข้าไปเผยแผ่ในประเทศไทยและได้ส่งทูตสันถวไมตรีมายังขุนหลวงเฝ้าซึ่งเป็นกษัตริย์ไทยพระองค์หนึ่งผู้ครองอาณาจักรอัยลาว

คณะทูตได้นำพระพุทธศาสนาเข้ามาด้วย ทำให้หัวเมืองไทยหันมานับถือพระพุทธศาสนา ฝ่ายมหายานเป็นครั้งแรก ครั้งที่ ๒ ประมาณ พุทธศักราช ๑๓๐๐ กษัตริย์แห่งอาณาจักรศรีวิชัยซึ่งเรืองอำนาจในเกาะสุมาตรา แผลอาณาเขตเข้ามาถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานี กษัตริย์ศรีวิชัยทรงนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน จึงทำให้พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเผยแพร่เข้ามาในภาคใต้ของประเทศไทย จะเห็นได้จากหลักฐานที่ปรากฏทางโบราณคดี คือ เจดีย์พระธาตุไชยาและพระมหาธาตุ นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๓ ประมาณ พุทธศักราช ๑๕๕๐ กษัตริย์กัมพูชาราชวงศ์สุริยวรมันเรืองอำนาจ แผลอาณาเขตลงมาถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของประเทศไทยและตั้งเมืองละโว้หรือลพบุรีเป็นเมืองหลวงเมืองหนึ่งสำหรับการปกครองดินแดนแถบนี้ โดยเรียกสมัยนี้ว่า สมัยลพบุรี กษัตริย์กัมพูชาทรงนับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานซึ่งได้เผยแพร่ต่อขึ้นมาจากอาณาจักรศรีวิชัย แต่พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานในสมัยนี้มีหลัก คำสอนผสมกับศาสนาพราหมณ์อย่างมาก ประชาชนในอาณาเขตแถบนี้จึงได้รับพระพุทธศาสนาทั้งแบบเถรวาทที่สืบมาแต่เดิมกับมหายานและศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามาใหม่ ทำให้มีผู้นับถือทั้งสองแบบ มีพระสงฆ์ทั้ง ๒ นิกาย และภาษาสันสกฤตก็เข้ามาเผยแพร่ พร้อมทั้งมีอิทธิพลในภาษาและวรรณคดีไทยอย่างมากตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ครั้งที่ ๔ ประมาณ พุทธศักราช ๑๘๐๐ เมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ขึ้นครองราชย์ ชนชาติไทยที่อพยพมาจากอาณาจักรน่านเจ้า นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน แต่ชนเผ่าขอมพื้นเมืองนับถือนิกายหินยาน เมื่อตีกรุงสุโขทัยแตกแล้ว รวมเป็นอาณาจักรเดียวกันจึงมีการนับถือแบบผสมผสานกันระหว่างสองนิกาย แต่พอถึงกษัตริย์องค์ที่ ๓ แห่งกรุงสุโขทัยคือรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง ชนชาติไทยได้เปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานทั้งหมด ครั้งที่ ๕ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ชาวจีนได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยจำนวนมากขึ้น และได้นำพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเข้ามาด้วย จึงทำให้นิกายมหายานเข้ามามีอิทธิพลในอาณาจักรเป็นจำนวนมากอีกครั้งหนึ่ง และพอสมัยกรุงธนบุรี มีพระสงฆ์ ชาวญวนเข้ามาสร้างวัด แต่มีจำนวนไม่มากนัก อย่างไรก็ตาม นิกายมหายานได้รับการต้อนรับจากประชาชนชาวไทยน้อยมาก ต่างจากนิกายหินยานเทียบชนิดกันไม่ได้ ครั้งที่ ๖ สมัยรัตนโกสินทร์ พุทธศาสนานิกายมหายานก็ไม่ได้เจริญรุ่งเรืองอะไรมากนัก แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๔ นิกายมหายานได้รับการอุปถัมภ์จากทางราชการอีกครั้ง สืบเนื่องจากการที่ชาวญวนที่นับพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยจำนวนมาก เช่น ่องเชียงซุน เข้ามาในสมัยกรุงธนบุรี ่องค์เชียงสือเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ ๑ เจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เข้ามาในรัชกาลที่ ๓

พุทธศาสนานิกายมหายานเสื่อมไปจากประเทศไทยเมื่อ พุทธศตวรรษที่ ๑๘ แต่ความเชื่อถือบางอย่างอันเนื่องด้วยคติมหายานหาได้สูญหายไป เช่น การปรารถนาพุทธภูมิ การนับถือพระเจ้าแผ่นดินว่า “มีสถานะเป็นพระบรมโพธิสัตว์” ที่แบ่งภาคลงมาโปรดสัตว์ พุทธศาสนานิกายมหายานได้เข้ามาตั้งมั่นในประเทศไทยอีกระยะหนึ่ง โดยชาวพุทธเชื้อสายญวนและจีนนำเข้ามา ในสมัยกรุงธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ มีเจ้านายเชื้อพระวงศ์และผู้คนที่เป็นบ่าวไพร่ อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร และได้นำเอาพุทธศานาฝ่ายมหายานที่ตนนับถือเข้ามาด้วย และได้สร้างวัดฝ่ายมหายาน ขึ้นหลายวัด สมัยรัชกาลที่ ๕ มีพระจีนเข้ามาจากเมืองจันทบุรีหนึ่งชื่ออาจารย์สกลเหิง มีกิตติคุณทางวิปัสสนาธุระ เป็นที่เลื่อมใสของชาวจีนตลอดจนชาวไทย ได้บอกบุญเรียกรายจากพุทธศาสนิกชนทั่วไปสร้างวัดมิ่งกรมลาวาส (หรือวัดเล่งเน่ยยี่) ขึ้นที่กรุงเทพมหานคร และนับว่าเป็นวัดมหายานที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๔ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานสมณศักดิ์แก่พระสงฆ์ญวนหรืออนัมนิกายและ

พระจีน ต่อมาในภายหลังโปรดเกล้าฯ ให้มีตำแหน่งฐานานุกรมขึ้นทั้ง ๒ ฝ่าย และยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

ในส่วนของพระพุทธศาสนาฝ่ายนิกายได้ถือกำเนิดขึ้นในประเทศไทย เมื่อมีการตั้งหลักแหล่งของชาวยุวนที่อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทย ตั้งแต่ปลายสมัยกรุงธนบุรี การสร้างวัดมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบวัดทางพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานอย่างจีน สืบเนื่องจากชาวยุวนในอดีตเคยอยู่ภายใต้การปกครองของจีนมานานนับพันปี ยุวนหรือเวียดนามนับถือศาสนา ตลอดจนความคิดความเชื่อ ตามลัทธิศาสนาตามแบบอย่างของจีน และมีพิธีกรรมทางศาสนาคล้ายๆ จีน แต่เนื่องจาก ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คณะสงฆ์ยุวนในประเทศไทยไม่สามารถติดต่อกับคณะสงฆ์ยุวนในเมืองยุวนได้สะดวกนัก อิทธิพลวัฒนธรรมทางศาสนาแบบแผนการปฏิบัติจากแหล่งเดิมจึงคลายความเคร่งครัดลง วัดอนัมนิกายในประเทศไทยนับแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้ปรับระเบียบแบบแผนประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนวัตรปฏิบัติของสงฆ์ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมทางศาสนาในสังคมไทย เช่น มีการบิณฑบาต การทำวัตรเช้าเย็น การถือวิกาลโภชนา ทั้งยังมีการรับเอาประเพณีและพิธีกรรมแบบเถรวาทไปใช้หลายประการ เช่น การบวช การเข้าพรรษา การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า แต่ยังคงสวดมนต์เป็นภาษายุวน เกิดเป็นอนัมนิกายในประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอุปถัมภ์และให้ความสำคัญแก่อนัมนิกาย โดยโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดอนัมนิกายตลาดน้อย ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามว่า วัดอุภัยราชบำรุง และให้พระสงฆ์ยุวนร่วมปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของอนัมนิกายในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาด้วย ซึ่งยังคงปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ที่คณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทยประพฤติปฏิบัติล้วนเป็นพิธีที่สืบเนื่องมาจากศาสนาฝ่ายมหายานที่มีอิทธิพลเหลือสยมาประเทศมาก่อน ก่อนที่ประเทศไทยจะรับเอาพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทเข้ามา ปัจจุบันพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้เช่นพิธีงัดเต็กซึ่งนับเป็นพิธีที่มีความสำคัญและนิยมปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีต โดยได้รับการยกให้เป็นงานพิธีหลวงครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี (พระราชชนนีในรัชกาลที่ ๕) พุทธศักราช ๒๔๐๕ และจัดในฐานะพิธีหลวงต่อๆ มาอีก เช่น เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต พุทธศักราช ๒๔๐๘ ในงานพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส พุทธศักราช ๒๔๑๐ งานพระศพ สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี พุทธศักราช ๒๔๒๓ และได้กลายเป็นประเพณี ที่ต้องทำถวายในงานพระศพของเจ้านายชั้นผู้ใหญ่สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน แสดงถึงความสำคัญและความศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายยุวน ได้สืบทอดและถือปฏิบัติมาอย่างเหนียวแน่น จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยที่สืบทอด อนุรักษ์ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติสืบมาจนถึงปัจจุบัน และยังมีพิธีกรรมอื่นๆ ได้แก่ พิธีทอดกฐิน และพิธีทอดผ้าป่า วัดอนัมนิกายจัดพิธีทอดกฐิน และพิธีทอดผ้าป่าเช่นเดียวกับวัดฝ่ายเถรวาท โดยจัดในช่วงเทศกาลออกพรรษา มีกำหนดภายใน ๓๐ วัน ซึ่งตรงกับช่วงเดือนกันยายนของทุกปีพิธีทอดกฐินจัดขึ้นโดยอาศัยความเชื่อตามตำนานสมัยพุทธกาล วัดอนัมนิกายถือกำเนิดขึ้นพร้อมๆ กับการเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของชาวยุวนรุ่นเก่า มีพัฒนาการ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงต่างๆ มาเป็นระยะเวลานาน การสร้างวัด และการยอมรับนับถือท่ามกลางชุมชนในสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมเมือง ยังคงเป็นที่พึงพอใจของผู้คน การประกอบพิธีกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพิธีกรรม ที่ได้รับอิทธิพลความเชื่อจากจีน ยังคงได้รับการปฏิบัติจนกลายเป็นประเพณีของวัดอนัมนิกาย การผสมกลมกลืนเข้ากับสังคมไทยที่มีสมาชิกเชื้อสาย

จีนอยู่เป็นจำนวนมาก ส่งผลให้วัดอนัมนิกายยังดำรงสถานะสถาบันทางศาสนาที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ แม้ว่าการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับความต้องการของสังคม แต่วัดอนัมนิกายก็ยังคงมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏเด่นชัด คือ การใช้บทสวดมนต์ เป็นภาษาญวน และยังคงเรียกตัวเองว่า "วัดอนัมนิกาย" อยู่ตลอดมา

สำหรับการบริหารนั้นจะครอบคลุมถึงหน้าที่ในการบริหารอันประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการหรือการมอบหมายงาน การประสานงาน การรายงาน และการของบประมาณ หน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้องค์ประกอบที่สำคัญของการบริหาร จะประกอบด้วย วัตถุประสงค์ที่แน่นอน ทรัพยากรในการบริหาร มีความประสานระหว่างกัน และประสิทธิภาพประสิทธิผลในการบริหารงาน ซึ่งแนวคิดเหล่านี้จะครอบคลุมไปถึงการบริหารแบบมีส่วนร่วม และการบริหารเชิงกลยุทธ์ การบริหารเชิงยุทธศาสตร์ และส่งผลถึงความเป็นผู้นำ และภาวะผู้นำ มีมิติที่มองได้หลายมุม นั้น องค์การพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและฝ่ายมหายานโดยเฉพาะมหายานฝ่ายอนัมนิกาย ต่างมีแนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่มีอิทธิพลมาจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก และเป็นสิ่งที่สำคัญและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับสังคมส่วนรวมได้อย่างยั่งยืน

๒. เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการบริหารกิจการของคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย การปกครองคณะสงฆ์อนัมนิกายหรือพระญวนมีสถานะเป็นองค์กรทางศาสนาเทียบเท่ากับมหาเถรสมาคม ภายใต้การบังคับบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช โดยแบ่งกรอบการบริหารจัดการเป็น ๖ ประการด้วย ๑) งานด้านการปกครอง ๒) งานด้านการศึกษา ๓) งานด้านการเผยแผ่ ๔) งานด้านการสังคมสงเคราะห์ ๕) งานด้านการสาธารณูปการ ๖) การบริหารงานด้านสาธารณสงเคราะห์ ในภาพรวมพบว่า ปัญหาและอุปสรรคของคณะสงฆ์อนัมนิกาย ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรและศาสนทายาทในการเผยแผ่ การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม การบริหารกิจการด้านการปกครอง เป็นปัญหาสำคัญในการพัฒนาองค์กรของคณะสงฆ์อนัมนิกายในภาพรวม คือ การขาดศาสนทายาท และการลดลงของศาสนทายาท ไม่มีมาตรการแผนการ และยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่รัดกุมและสอดคล้องกับสภาพสังคม ในระยะยาว การบำบัดในกรณีปัญหา อุปสรรค อันตราย ภัย เกิดขึ้น กำลังได้รับผลอยู่แล้ว การพยายามขจัด ปิดเป่า ปัญหา อุปสรรค เหล่านั้นให้ออกไป เพื่อให้สามารถลดความรุนแรงของปัญหา อุปสรรคเป็นต้นเหล่านั้นลง ขาดหลักการปฏิบัติและไม่มี ความชัดเจนถึงสถานะภาพของสิ่งที่กำลังจะเกิดถือว่า จะเป็นปัญหา อุปสรรค อันตรายในกาลต่อไป

สภาพปัญหาด้านศาสนศึกษาที่ผ่านมาการบริหารจัดการงานด้านศาสนศึกษา ในภาพรวมมีแต่ทรงตัวและหดตัว โดยเฉพาะ การศึกษาเกี่ยวกับพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ในส่วนของคณะสงฆ์อนัมนิกาย การเรียนการสอนไม่ได้มีหลักสูตรต่างหาก แต่อาศัยหลักสูตรกลางของกรมการศาสนา ที่ปัจจุบัน คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยมีหน่วยงานรองรับ คือ แม่กองธรรมสนามหลวงและแม่กองบาลีสนามหลวง ส่งผลให้การศึกษาปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรที่เข้าสอบ มีแต่รายชื่อ ขาดสอยอย่างมาก เป็นสถิติที่พบอย่างต่อเนื่องทุกปี มีพระเณรขาดสอบมากกว่าเข้าสอบเรือนหมื่น การศึกษาแผนกบาลีก็เช่นกัน คณะสงฆ์อนัมนิกายไม่มีสำนักเรียนเป็นของตนเองที่ผ่านมาก็ได้แต่ส่งพระภิกษุสามเณรในสังกัดไปศึกษายังสำนักต่างๆ มีการสอบได้บ้างแต่ไม่มาก และมีพระเปรียญแต่ไม่สูง

อุปสรรคด้านกระบวนการบริหารงานด้านการศาสนาศึกษา เป็นผลสืบเนื่องจากการสภาพปัญหาการลดลงของพระภิกษุสามเณรอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การศึกษาของบุคลากรในองค์กรได้รับผลกระทบอย่างต่อเนื่อง พระเณรลดลง การศึกษาของคณะสงฆ์อัครนิกายในภาพรวม จึงได้รับผลอย่างต่อเนื่อง บางวัดไม่มีผู้เรียนและไม่มีการสืบสานด้านการเรียนอย่างสม่ำเสมอ ขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สืบเนื่องจากการที่มีพระราชบัญญัติทางการศึกษา และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง การให้บุตรหลานได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ของพุทธศาสนิกชน มีน้อยลง ที่บวชก็อยู่จำพรรษาไม่เกิน เดือนหรือ ๑๕ วัน ลาสิกขา การบวชเพื่อสืบสานศาสนาหรือเป็นศาสนทายาทเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนานั้นมีไม่มาก และลดลงอย่างต่อเนื่อง ในรอบหลายๆ ปีที่ผ่านมา สิ่งที่เป็นอุปสรรคสำคัญที่ส่งผลต่อการศึกษาของคณะสงฆ์อัครนิกาย และคณะในภาพรวม คือการที่ขาดการบวชเรียนจากเยาวชนและผู้ตั้งใจบวช แม้จะมีพระเณรบวชอยู่แต่เมื่อสอบประวัติและลักษณะนิสัยแล้วพบว่าพื้นฐานประวัติส่วนตัวไม่ดี บวชเพราะมีคติมีความเดือดร้อน เกร ครบครันต้องการให้บวชเพื่อจะได้ใช้หลักธรรมมาขัดเกลากิเลสให้เบาบางและมีนิสัยความประพฤติดีขึ้น ในส่วนของสามเณรก็มาจากครอบครัวแตกแยก มีปัญหา สามเณรมีนิสัยเกร วัดต้องขัดเกลาร่างอย่างหนัก บางคนก็ได้ผลแต่บางคนก็ไม่ประสบผลต้องปล่อยให้กลับไป คือให้ลาสิกขากลับภูมิลำเนาเดิม ซึ่งเป็นภาระหนักกับสังคมที่ต้องยอมรับบุคคลเหล่านี้ และเกิดปัญหาสังคมอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

อุปสรรคสำคัญที่เป็นรากเหง้าของปัญหาที่แท้จริงอาจมาจากหลายปัจจัย แต่ที่พบและยอมรับในภาพรวม ปัญหาหลัก คือ หลักสูตรเก่าแก่ ล้าสมัย ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากยึดระบบเดิม ไม่ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงไป สังคมจะเปลี่ยนไปแค่ไหน แต่การศึกษาคณะสงฆ์ก็ยังยึดขนบธรรมเนียมเก่าๆ คือ เป็นการศึกษาตามอริยาศัย โดยผู้บริหารการศึกษามองว่า การปรับหลักสูตรจะทำให้มาตรฐานลดลง และเชื่อว่าที่ผ่านมาร ไม่มีข้อบกพร่อง ๑) ครูผู้สอน ขาดการบำรุงขวัญหรือกำลังใจจากคณะสงฆ์ เนื่องจากยึดจารีตเดิมตั้งแต่อดีต เมื่อ ๑๐๐ ปีที่แล้วว่า การศึกษาเป็นเรื่องของแต่ละวัดแต่ละสำนักเรียนจะดำเนินการสอน คณะสงฆ์รับผิดชอบเฉพาะการสอบการและการวัด ไม่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา ๒) อุปสรรคจากผู้เรียน ก่อนปี ๒๕๐๕ การศึกษาด้านพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ยังเป็นที่นิยมในกลุ่มประชาชนภาคอีสาน ภายหลังวัดได้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมสายสามัญขึ้น ซึ่งง่ายกว่าและมีทางเลือกในการศึกษาต่อมากกว่าในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงทรุดลงตามลำดับ ๓) อุปสรรคจากงบประมาณ งบประมาณโดยทั่วไปได้รับจากกรมการศาสนา แต่เงินอุดหนุนดังกล่าวมีขั้นตอนการเบิกจ่ายอย่างล่าช้า และเป็นปัญหาต่อเนื่องจากตั้งแต่ พุทธศักราช ๒๕๐๕-๒๕๔๒ และไม่เคยได้รับการแก้ไขในหลายๆ จังหวัด บางแห่งล่าช้าไปกว่า ๖ เดือน หรือบางแห่งไม่ได้รับเงินสนับสนุนเลย ๔) ปัญหาการจัดการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนมีลักษณะตามเกิด ซึ่งขึ้นอยู่กับวิธีการสอนของครูแต่ละคนที่ได้รับการถ่ายทอดมา การเรียนการสอนยังยึดผู้สอนเป็นศูนย์กลางและตำราเป็นหลัก การวัดผลใช้แบบอัตนัยเป็นหลัก ๕) ปัญหาด้านการบริหารจัดการ สำนักเรียนต่างๆ ขาดการติดตามและวางแผนการประเมินผล คณะสงฆ์ระดับจังหวัด อำเภอบล ให้ความสนใจการศึกษาแผนกนี้น้อยลง และผลักดันความรับผิดชอบให้เป็นหน้าที่ของมหาเถรสมาคมที่จะหาวิธีแก้ไขปัญหานี้ต่อไป การจัดการเรียนการสอนเป็นลักษณะทรง กับทรุด

จากการที่การศึกษาของชาติอ่อน คณะสงฆ์ก็ได้รับผลกระทบ เพราะคุณภาพการศึกษาจะสอดคล้องกับคุณภาพของบุคลากร ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การไม่มีกลุ่มเยาวชนเข้ามาบวชเรียน และมีน้อย

ลดลงอย่างต่อเนื่อง มีผลระยะยาวในการขับเคลื่อนองค์กรในภาพรวมในทุกๆ ด้าน เช่น ด้านการบริหาร วิชาการสายอาชีพที่มีคุณภาพ ด้านศาสนศึกษาขาดผู้ศึกษาเล่าเรียน ด้านศึกษาสงเคราะห์รัฐให้การศึกษาคอบคลุมมากขึ้นทั่วถึงมากขึ้น ด้านการเผยแผ่ไม่มีผู้มีความสามารถที่จะทำหน้าที่ได้อย่างดี ด้านสาธารณูปการ ไม่มีแหล่งทุนให้การสนับสนุนการก่อสร้าง ด้านสาธารณะสงเคราะห์ไม่มีผู้มีจิตศรัทธาร่วมบุญ ร่วมทำบุญ สืบเนื่องจากความเจริญทางวัตถุที่เปลี่ยนไป ผู้คนเจริญด้านวัตถุ แต่ทางจิตใจกลับเสื่อมลงอย่างเด่นชัด และประการสำคัญ คือ คณะสงฆ์ส่วนน้อยในภิกษุสงฆ์เองต้องตกอยู่ภายใต้การบริหารงานของคณะสงฆ์ส่วนใหญ่ งานด้านด้านต่าง ต้องรับนโยบายมาปฏิบัติ บางครั้งนโยบายขององค์กรใหญ่ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมองค์กร ไม่สามารถขับเคลื่อนแผนงานได้ ผู้บริหารไม่มีวิสัยทัศน์ และไม่มียุทธศาสตร์ที่มองปัญหาอนาคต และแผนการบริหารที่รัดกุม

ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ส่วนน้อยในภิกษุสงฆ์ในภาพรวมยึดหลักปฏิบัติตามกฎเกี่ยวกับโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ที่มีอยู่ทั่วราชอาณาจักรซึ่งปัจจุบันโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ที่มีอยู่ทั่วภูมิภาคของประเทศไทย เป็นสถานศึกษาที่ให้การศึกษาคณะเด็กพิการบางส่วนและเด็กด้อยโอกาส มีหน้าที่จัดการศึกษาให้ได้มาตรฐานเพื่อรองรับสิทธิและโอกาสของผู้เรียน ซึ่งโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เป็นหน่วยงานหนึ่งอยู่ในสังกัดกรมสามัญศึกษา และจำเป็นต้องเข้าสู่ระบบการประกันคุณภาพการศึกษา ตามนโยบายของกรมสามัญศึกษาเช่นกัน โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์แต่ละแห่ง จึงพัฒนาระบบบริหารและการจัดการต่างๆ ซึ่งได้ดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาตามนโยบายของกองการศึกษาสงเคราะห์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อเป็นกระบวนการที่จะสร้างความมั่นใจให้กับผู้เกี่ยวข้องทางการศึกษา สภาพปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์ ในภาพรวม คณะสงฆ์ส่วนน้อยในภิกษุสงฆ์ คือ การขาดบุคลากรที่จะเป็นตัวแทนของคณะสงฆ์ในองค์กรเข้าไปสอนวิชาที่เกี่ยวกับศีลธรรมจริยธรรมตลอดถึงวิชาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นเถรวาทและมหายานอย่างถูกต้อง มีแต่ครูสอนที่เป็นคฤหัสถ์ ที่เป็นอดีตพระสงฆ์ มากกว่า ซึ่งปัญหาที่ตามมาคือ ไม่สามารถสื่อให้นักเรียนเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง วิชาเหล่านี้แม้ผู้สอนจะเก่งและมีความสามารถเพียงใด ก็ไม่มีความขลังและศักดิ์สิทธิ์ เพราะขาดความเคารพซึ่งกันและกันด้านคุณธรรมและศีลธรรม เรียนเพื่อรู้แต่ขาดหลักการในการปฏิบัติที่ถูกต้องและสมบูรณ์

สภาพปัญหาด้านการศึกษาสงเคราะห์ ในองค์กรคณะสงฆ์ส่วนน้อยในภิกษุสงฆ์ คือ การขาดบุคลากรที่จะสืบทอด ด้านการสอนและการนำหนักธรรมทางพุทธศาสนา มหายานที่ถูกต้องเข้าไปสื่อให้กับผู้ศึกษาในโรงเรียน และสอนวิชาการทางศาสนาอย่างถูกต้องตามพุทธบัญญัติ และพุทธประสงค์ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นองค์กรทางคณะสงฆ์ในภาพรวมไม่มีแผนเตรียมพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง ที่สอดคล้องกับวาทะปรัชญาของปรมาจารย์ด้านธุรกิจของจีอี คือ แจ็ค เวลช์ ซึ่งเป็นผู้นำทางการเปลี่ยนแปลงความเชื่อดั้งเดิมในการบริหารจัดการจนกลายเป็นกลยุทธ์ทางธุรกิจที่ใช้กันไปทั่วโลก ซึ่งได้กล่าวเน้นไว้ว่า “เปลี่ยนแปลงก่อนที่มันจะสายเกิน เปลี่ยนมันก่อนที่คุณจะถูกบังคับให้เปลี่ยน (Change before you are forced to change)” หมายความว่าหากถูกบีบให้เปลี่ยนจะพบกับความหายนะที่ไม่น่าให้อภัยที่ไม่ยอมเปลี่ยน นี่แสดงให้เห็นถึงการใส่ใจต่อความเคลื่อนไหวและพร้อมที่จะปรับตัวอยู่เสมอ องค์กรถูกบังคับโดยกฎที่ไม่ให้เปลี่ยนและจะต้องประสบกับความเสื่อมถอยอย่างต่อเนื่อง ที่ผ่านมามององค์กรคณะสงฆ์ส่วนน้อยในภิกษุสงฆ์ ไม่มีการเคลื่อนไหวเพื่อพัฒนาเปลี่ยนแปลง ถูกให้เปลี่ยนแปลงโดยระบบ ซึ่งบางครั้งไม่ได้สอดคล้องกับองค์กร เพราะคนภายนอกไม่รู้ระบบองค์กร กลับต้องมีหน้าที่รับผิดชอบดูแลระบบการบริหารองค์กรเกี่ยวกับปัญหาด้านการศึกษาสงเคราะห์ จึงส่งผลให้เป็นอุปสรรคด้านกระบวนการบริหารจัดการงาน

ด้านศาสนสงเคราะห์ ซึ่งเป็นงานที่สืบเนื่องมาจากสภาพปัญหา ซึ่งเป็นภาระตามกฎหมายหาเถรสมาคม เครื่องมือสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์นี้ได้แก่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ซึ่งถือเป็นนโยบายการปฏิรูปการศึกษาของชาติครั้งแรกที่มีสถานภาพเป็นพระราชบัญญัติ อันมีผลปฏิบัติยิ่งกว่านโยบายการปฏิรูปการศึกษาที่ผ่านมา การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งในการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ เป็นวิธีการหนึ่งในการปรับปรุงและพัฒนา คุณภาพของการศึกษา โดยเน้นกระบวนการประกันคุณภาพของกระบวนการบริหารและการให้บริการทางการศึกษาทั้งระบบ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดเกิดความมั่นใจในคุณภาพของผู้ที่สำเร็จ การศึกษาและเชื่อถือในคุณภาพของโรงเรียน เนื่องจากสภาพแวดล้อมของการศึกษาในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี เป็นปัจจัยที่ทำให้สังคมเรียกร้องให้สถานศึกษาผลิตบุคลากรที่มีคุณภาพ ควบคู่ไปกับการให้บริการทางการศึกษา แต่ข้อเท็จจริง คือ พระราชบัญญัติฉบับนี้ก็มีผลที่สร้างความตกต่ำทางคุณภาพและปริมาณทางการศึกษาให้กับคณะสงฆ์อย่างมาก เพราะเป็นการบังคับให้เยาวชนที่มีใจที่จะบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียน กลับทำไม่ได้ เพราะต้องศึกษาให้ผ่านเกณฑ์ หรือ ตามเกณฑ์ และตามข้อบังคับของพระราชบัญญัติฉบับนี้ ส่งผลโดยตรงกับองค์กรคณะสงฆ์อันมณิกาย เพราะขาดเยาวชนบวชเรียน และไม่มีผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง”

งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในภาพรวมซึ่งคณะสงฆ์อันมณิกายต้องเผชิญอยู่ สืบเนื่องจากความอ่อนแอด้านการศึกษาของชาติ การบริหารด้านการศึกษาของชาติที่ผิดพลาด ส่งผลให้ส่วนต่างๆ ในสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องได้รับผลกระทบในภาพรวมไปโดยปริยาย และการบริหารงานของคณะสงฆ์ในภาพรวมที่ไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ไม่มองความเปลี่ยนแปลงของอนาคต องค์กรต้องมีการพัฒนา แต่แผนในระยะสั้นและระยะยาว ไม่มี การบริหารอยู่ในกรอบ ไม่มีการคิดนอกกรอบ เพื่อระบบใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง องค์กรไม่มีแผนรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ที่ชัดเจน

ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับกระบวนการบริหารงานด้านการเผยแผ่ ในคณะสงฆ์อันมณิกายเป็นคณะสงฆ์ฝ่ายมหายานรูปแบบการแต่งกายและวัตรปฏิบัติคล้ายคลึงกับคณะสงฆ์จีนิกาย เพราะมีแหล่งกำเนิดมาจากจีนโบราณ เพราะเมื่อศึกษาในรายละเอียดซึ่งเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ คำว่า “อันมณิกาย” มาจากคำเดิมที่ว่า “อานัม (Annam)” ที่เป็นดินแดนประเทศเวียดนามในปัจจุบัน ที่ถูกแบ่งออกเป็น ๓ อาณาเขต คือ ตังเกี๋ย (Tong king) ได้แก่ แถบลุ่มแม่น้ำแดง อานัม (Annam) ได้แก่ แผ่นดินแคบยาวตามทอดชายฝั่งทะเล ที่อยู่ตอนกลางระหว่างตังเกี๋ยกับโคชินจีน และโคชินจีน (Cochin China) ได้แก่ แผ่นดินส่วนล่างทั้งหมด ปัจจุบันนี้ อานัมภาคใต้ สภาพปัญหาเกี่ยวกับ ระบบการบริหารเกี่ยวกับการเผยแผ่ เป็นปัญหาที่องค์กรคณะสงฆ์อันมณิกายระดับผู้บริหารและประชากรที่ไม่อาจเพิ่มได้ตามที่คาดหวัง และไม่มีแผนระยะสั้นระยะยาวรองรับที่เด่นชัด จึงเป็นเหตุผลประการหนึ่งต้องส่งผลต่อระบบการเผยแผ่ไม่กว้างไกล ทำได้เฉพาะแต่การสร้างเว็บไซต์และเครือข่ายทางวิทยุชุมชนเท่านั้น ในภาพรวม องค์กรคณะสงฆ์อันมณิกายมีอุปสรรคด้านการเผยแผ่ ที่เกิดจากปัจจัยหลายสาเหตุ คือ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก ซึ่งเกี่ยวข้องในภาพรวมต่ออุปสรรคของการพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยภายใน คือ องค์กรคณะสงฆ์อันมณิกายเองที่ขาดบุคลากรที่มีคุณภาพในการเผยแผ่ ปัจจัยภายนอก คือ ในประเทศไทยมีศาสนิกที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาทอย่างจริงจัง มีสัดส่วนและเปอร์เซ็นต์น้อยมาก และมีที่ถูกรับจากคณะสงฆ์นิคายมหายานเอง เพราะมหายานในประเทศไทยมี ๒ องค์กร คือ มหายาน

แบบญวน และมหายานแบบจีน ทั้งสองนิกายแม้ปฏิบัติไม่แตกต่างกันแต่สังคมไทยมีค่านิยมและยอมรับพุทธศาสนาแบบเถรวาทมากกว่า แต่ในภาพรวม ปัญหาและอุปสรรคในองค์กรคณะสงฆ์อานันทนิกาย ด้านการเผยแผ่ มี อยู่สองประเด็น หลัก คือ ขาดศาสนทายาท และขาดบุคลากร ในการสืบสานสืบทอด งานด้านการเผยแผ่อย่างเป็นระบบ

งานสาธารณูปการเป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานระดับบารมีเจ้าอาวาสและเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานระดับท้องถิ่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่เจ้าอาวาสและเห็นผลงานของเจ้าอาวาสได้เร็วกว่างานอื่น แต่มักเป็นเหตุก่อปัญหาเช่น บางแห่งเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนถึงลูกหลานใหญ่โต ก็เพราะการสาธารณูปการเป็นเหตุ หากเจ้าคณะได้เห็นความสำคัญเร่งรัดตรวจตราชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้ดีแล้ว การขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับ และความสมัคคีธรรมสามัคคีระหว่างบ้านกับวัดจะมีมากขึ้นเป็นเหตุให้การณคณสงฆ์ และการพระศาสนาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการจึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของเจ้าคณะทุกระดับชั้น สภาพปัญหา เกี่ยวกับงานด้านสาธารณูปการ คณะสงฆ์อานันทนิกายเผชิญ คือ ปัญหาการขาดแหล่งทุนสนับสนุนอย่างเป็นระบบ วัดซึ่งเป็นสถานที่สำหรับอยู่ประจำของพระภิกษุสามเณร และใช้เป็นแหล่งพักพิงชั่วคราวสำหรับประชาชนผู้เดือดร้อนได้ กลับประสบปัญหาเพราะคณะสงฆ์อานันทนิกาย แม้จะอยู่ในเมืองไทยมานาน มากกว่า ๒๐๐ ปี กลับมีวัดและสำนักสงฆ์ไม่ถึง ๒๐ วัดทั่วประเทศ และมีพระเณรประมาณ ๓๐๐ องค์ ซึ่งต่างจากศาสนาอื่นอย่างมากมายมहाศาล และศาสนิกก็มีจำกัด ที่มีอยู่ปัจจุบัน คือ ชาวไทยเชื้อสายจีน ที่เป็นชาวไทยเชื้อสายญวนหรือเวียดนามโดยตรงมีไม่มาก แม้มีก็ได้สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิม นับศาสนาอื่น ที่เป็นพุทธก็เป็นพุทธแบบเถรวาทมากกว่าที่เป็นชาวพุทธแบบมหายานโดยตรง ปัญหาด้านสาธารณูปการขององค์กรคณะสงฆ์อานันทนิกายในภาพรวม คือ ขาดบุคลากร ขาดงบประมาณ และการวางแผนในระยะยาว เพื่อการพัฒนาให้องค์กรเจริญเติบโตอย่างเป็นระบบและเป็นองค์กรที่ชี้แนวทางจิตวิญญาณของสังคมอย่างแท้จริง

สำหรับสภาพปัญหาและอุปสรรคด้านงานเกี่ยวกับการสาธารณสงเคราะห์ เป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคม ตามวัตถุประสงค์และรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น การสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์ สามเณรการสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษา แก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ การสร้างห้องสมุดโรงเรียน การสาธารณสงเคราะห์ นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้าน ในสิ่งที่พวกเขาต้องการและมีความจำเป็นแล้วยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับบ้านอีกทางหนึ่งด้วย แต่สิ่งเหล่านี้ ไม่อาจทำได้อย่างมั่งหวังเพราะทุนทรัพย์และปัจจัยสนับสนุนองค์กรและวัดในสังกัดคณะสงฆ์อานันทนิกาย มีจำกัด ไม่เพียงพอ การสงเคราะห์ไม่ได้จำกัดในหมู่ชาวพุทธที่เป็นอานันทนิกาย แต่ครอบคลุมทั่วไปทั้งหมด ไม่อาจทำได้เต็มที่เพราะขาดปัจจัยสนับสนุน ด้าน งบประมาณ บุคลากร ศักยภาพขององค์กร ปัญหาเกี่ยวกับความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์ คือการถือกุศลประชาชนและสรรพสัตว์ พระสงฆ์ในคณะสงฆ์อานันทนิกายไม่มีความรู้ในหลักธรรมทางพุทธศาสนาทั้งเถรวาทและมหายานที่ลึกซึ้ง การปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและศึกษาหลักธรรมให้สามารถแนะนำและเป็นที่ปรึกษาของชาวบ้านได้ ไม่เป็นไปตามแนวทางที่พระพุทธศาสนาวางไว้ เป็นประเด็นหลักด้านการเจริญเติบโตในภาพรวม และในการกิจหลักด้านอื่นๆ ด้วยเช่นกัน และผลการ สรุปลภาพรวมด้วยหลักการวิเคราะห์ สวอท (SWOT Analysis) สรุปลภาพรวมได้ ดังนี้

จุดแข็งหรือข้อได้เปรียบ (Strengths) พบว่า ด้านประวัติและหลักคำสอนคณะสงฆ์อานัมนิกาย มีประวัติความเป็นมายาวนาน มีหลักธรรมสอดคล้องกับคณะสงฆ์เถรวาท และสังคมในภาพรวม มีศาสนิกที่เป็นพุทธมามกะมากกว่าพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท หลักคำสอนในพุทธศาสนานิกายมหายาน มีคนรู้จักมากกว่า และเผยแพร่ไปสู่นานา ประเทศและเป็นสากล

จุดอ่อนหรือข้อเสียเปรียบ (Weaknesses) พบว่า ด้านหลักธรรมมีหลักคำสอนที่เน้นความเป็นตัวตนของพระพุทเจ้าเกี่ยวกับพุทธภูมิและการเข้าถึงพุทธภูมิเป็นสิ่งสำคัญมาก การปฏิบัติตนไม่เป็นเอกภาพไม่เป็นทิศทางเดียวกัน มีลัทธิสาขาแตกต่างกันมาก พุทธศาสนมหายานในประเทศไทย มีคนนับถือในวงแคบ ศาสนิกมีน้อย และพระสงฆ์ มหายานก็มีปริมาณน้อย

โอกาส (Opportunities) พุทธศาสนานิกายมหายาน มีศาสนิกชน มากทั่วโลกกว่าพันล้านคน ระบบการเผยแผ่ในต่างประเทศทำได้คล่องตัวมาก การเปิดรับศาสนิกในนานาประเทศมีความคล่องตัวมาก อุปสรรค (Threats) บุคลากรในประเทศไทยมีน้อย ขาดการพัฒนาอย่างเป็นระบบผู้เข้ามาบวชเพื่อสืบทอดเป็นศาสนทายาท ลดลงอย่างต่อเนื่องขาดการวางแผนและการกำหนดยุทธศาสตร์เชิงรุกในทุกๆ ด้าน

๓. รูปแบบการบริหารคณะสงฆ์อานัมนิกายในประเทศไทยที่มีประสิทธิภาพ ภาพรวม พบว่าต้องมีรูปแบบที่ชัดเจนและเป็นสากล ประกอบด้วย ๑) ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) สำหรับงานแต่ละอย่างคือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ มาตรฐานของงานจะต้องมีการจัดวางเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด ๒) ต้องมีการคัดเลือกและพัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จัก วิธีการทำงานที่ถูกวิธีด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้ คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ ๓) ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น และ ๔) การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและ คนงานฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจักษ์กับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นงานของคนงานเท่านั้น เมื่อแยกเป็นรายชื่อ ได้รูปแบบแต่ละด้านดัง

ด้านการปกครอง รูปแบบ การบริหารงานโดยผู้นำเป็นศูนย์กลาง คือ ผู้นำ ต้องมีกลยุทธ์ มีศิลปะ มีอิทธิพลสามารถชักนำผู้อื่นได้ให้เขาเกิดความวางใจ เชื่อใจ พร้อมทั้งให้ความเคารพนับถือ ให้ความร่วมมือทุกด้าน และให้เขาเกิดความมั่นใจในความสามารถในการเป็นผู้นำของตน ซึ่งสามารถสร้างความสำเร็จแก่ตนและผู้ปฏิบัติตาม นำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้ มีแนวคิดและรูปแบบการบริหารยึดความเจริญขององค์กร ความก้าวหน้าขององค์กรเป็นหลัก แม้ว่าคณะสงฆ์อานัมนิกายเริ่มมีการปกครองเป็นของตนเอง แต่ระบบการปกครองยังต้องขึ้นตรงต่อคณะสงฆ์เถรวาท โดยมีเจ้าคณะใหญ่่อานัมนิกายรับพระบัญชาโดยตรงต่อสมเด็จพระสังฆราช การปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์อานัมนิกายปัจจุบัน ยึดโยงอยู่กับองค์กรหลักสำคัญอยู่ ๒ องค์กร คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในฐานะองค์กรตัวแทนของรัฐ องค์กรที่ทำหน้าที่โดยตรง ทางคณะสงฆ์ คือ มหาเถรสมาคม การเป็นผู้บริหารหรือผู้นำต้องมีภาวะผู้นำสูงเพราะการเป็นผู้นำต้องมีศาสตร์ในการบริหารที่เด่นชัด ผู้นำที่มีภาวะผู้นำสูง

จะเป็นผู้นำขององค์กรสร้างกลไกและแรงบันดาลใจให้กับคณะผู้บริหารลำดับถัดมาให้มีส่วนร่วมและสร้างอิทธิพลต่างๆ ในองค์กร เพื่อให้ผู้ได้บังคับบัญชาร่วมมือกันปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุถึงจุดประสงค์ขององค์กร อิทธิพลดังกล่าวอาจเป็นไปได้ทั้งในทางบวกและทางลบ และภาวะผู้นำของผู้ผู้นำ คือ ผู้มีความรู้ความสามารถในการชักนำให้ผู้อื่นหรือผู้ปฏิบัติตามทำงานด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น เพื่อความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ในหลักการทั่วไป องค์กรทุกๆ องค์กร การบริหารงานจะออกมาจากผู้บริหารระดับสูง ที่มองความสำคัญขององค์กรและความจำเป็นของผู้ร่วมงานว่า จะต้องใช้ใครและมีลักษณะอย่างไร จึงจะเหมาะสม

รูปแบบการบริหารงานด้านศาสนศึกษา การศาสนศึกษา เป็นการจัดการศึกษาให้กับพระภิกษุ สามเณร ได้มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการต่างๆ ทุกๆ วิธี ซึ่งมีตั้งแต่ประถมศึกษา จนถึงอุดมศึกษา โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การศาสนศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับภิกษุสงฆ์สามเณรที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาทั้งในระยะสั้น ระยะยาว เพราะอย่างน้อยที่สุดควรได้เรียนรู้พอเป็นแนวทางนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ภายหลังจากที่พระภิกษุสามเณรนั้นลาสิกขาไปแล้ว เช่น หลักคิปปิปฏิบัติการศึกษาฝ่ายพุทธจักรนั้นจะเน้นถึงองค์ประกอบของหลักของธรรม ๓ ประการ คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ และมุ่งศึกษาตามหลักธรรม ๓ ประการ คือ ๑) การฝึกหัดอบรมกาย วาจาให้เรียบร้อย เรียกว่า สीलสิกขา ๒) การฝึกหัดอบรมจิตให้สงบแน่วแน่เป็นสมาธิเรียกว่า จิตตสิกขา ๓) การหัดอบรมปัญญา ให้รู้แจ้งแทงตลอดสภาวะความเป็นจริงถึงขั้นบริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง เรียกว่า ปัญญาสิกขา สิกขาทั้ง ๓ ประการนี้เรียกว่า ไตรสิกขาได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญานี้ คือการศึกษาของกุลบุตร ผู้บวชเป็นพระภิกษุสามเณรเพื่อให้เข้าถึงจุดมุ่งหมายปลายทางของการบวชคือพระนิพพาน อันเป็นธรรมขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา การบริหารจัดการงานด้านศาสนศึกษา ต้องวางระบบการบริหารให้สอดคล้องกับ หลักการและแนวคำสอนในพุทธศาสนา และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พระราชบัญญัติการศึกษาของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมและบาลี ตลอดจนการศึกษาพระปริยัติสามัญ วางระบบให้มีผู้บริหารด้านการศึกษามีตำแหน่งเฉพาะเพื่อให้การศึกษาคล่องตัว พร้อมกับการสนับสนุนด้านงบประมาณของรัฐ ตามความเหมาะสม โดยยึดหลักไตรสิกขา ตามหลักคำสอนในพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์

รูปแบบด้านศึกษาสงเคราะห์ ระบบการศึกษาในโรงเรียนของประเทศเปลี่ยนไป มีการขยายฐานการศึกษาจนถึง มัธยมศึกษาปีที่ ๓ และการศึกษาที่เน้นประสบการณ์ตรงเป็นส่วนมาก เด็กและเยาวชนจะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ เพื่อศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ในระยะเวลาที่เปลี่ยนระบบการเรียนนี้ จึงทำให้ระบบโรงเรียนที่พระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์จัด ต้องประสบปัญหาในด้านการบริหารการจัดการ เช่น โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์หลายโรงเรียนต้องประสบปัญหานักเรียนขาดเรียน เนื่องจากใช้เวลาในระบบโรงเรียนสามัญเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่อาจทนระบบการเรียนการสอนในห้องเรียนในวันอาทิตย์ได้ หรือการที่โรงเรียนต้องขาดนักเรียน การศึกษาสงเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไปเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติทั้งด้านการศึกษาการอบรมสั่งสอนการให้ที่อยู่อาศัยอาหารรวมทั้งการทำให้เด็กมีความอบอุ่นและมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาประชากรของประเทศให้เป็นกำลังคนที่มีคุณภาพประสิทธิภาพในการรักษาความมั่นคงของชาติอย่างยิ่ง และสร้างความเจริญให้แก่ประเทศชาติอย่างยิ่ง ซึ่งบทบาทพระสงฆ์ไทย ได้ทำหน้าที่จัดการศึกษาและให้การศึกษแก่คนไทยตั้งแต่อดีตมาแล้วเมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นสภาพการณ์ต่างๆ เปลี่ยนไปทำให้บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ลดลงก็คงเหลือแต่การศึกษาสงเคราะห์เท่านั้น ดังนั้น

การศึกษาสงเคราะห์คือการให้การสงเคราะห์แก่รัฐในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน อนึ่งมหาเถรสมาคมยังได้ให้ความสำคัญของการศึกษาสงเคราะห์โดยประกาศ เรื่องการตั้งทุนสงเคราะห์แก่นักเรียน นักศึกษา โดยกำหนดข้อบัญญัติในเรื่องการตั้งทุนว่า การตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษาให้เป็นไปตามกุศลเจตนาของวัดทั้งหลายที่มีกำลังและสามารถจะจัดทำได้ พระสงฆ์เห็นความจำเป็นที่บุตรหลานของประชาชนในท้องที่ของวัดนั้นจะต้องมีโรงเรียนให้เรียน ก็ช่วยกันชักชวนนาประชาชนช่วยสร้างโรงเรียนขึ้นในวัดเพื่อให้บุตรหลานของชาวบ้านได้เล่าเรียน รัฐบาล ก็ให้สงฆ์ให้ช่วยรับภาระจัดโรงเรียนและเป็นครูสอน นับเป็นการศึกษาสงเคราะห์ของวัดและพระสงฆ์ ตั้งแต่แรกที่รัฐเริ่มจัดการศึกษา

รูปแบบด้านการเผยแผ่ ๑) การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และประเพณีไทย ได้แก่การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้านผู้อาราธนาและที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือ เทศน์รูปเดียว หรือเทศน์ปุจฉา วิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป และได้มีการปรับปรุงมีการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกแผ่นเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแผ่ในที่ต่างๆ และโอกาสต่างๆ ๒) การเผยแผ่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัดหรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่าง ๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ บันทึกแผ่นเสียงหรือแถบเสียงไปเผยแผ่ที่อื่นในโอกาสต่างๆ รวมตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแผ่หรือลงในหนังสือพิมพ์เผยแผ่ ๓) การเผยแผ่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแผ่ หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำหรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) มีกระบวนการพัฒนาที่เป็น Semantic Model มีองค์ประกอบการพัฒนาศักยภาพด้านการเผยแผ่ของพระสงฆ์อันมีกาย ดังนี้ ๑) เป้าประสงค์ ๒) ภารกิจ ๓) กลยุทธ์ ๔) ความสำเร็จ และตัวชี้วัดความสำเร็จ ๕) กระบวนการ ๖) การบริหารจัดการและเงื่อนไขความสำเร็จ

รูปแบบการบริหารงานด้านการสาธารณูปการ ซึ่งงานด้านการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับพุทธศักราช ๒๕๔๘ ใช้คำว่า “องค์การสาธารณูปการ” แต่ในปัจจุบันบทบัญญัติว่าด้วยอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” ทั้งองค์การสาธารณูปการและการสาธารณูปการ มีความหมายในการรวมกิจการคณะสงฆ์อย่างเดียวกัน กล่าวคือ ๑) การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน ๒) กิจการอันเกี่ยวกับการวัด คือ การสร้างการตั้งการรวมการย้ายการยุบเลิกการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาและการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง ๓) กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร ๔) การศาสนสมบัติของวัด การจัดการดูแลรักษา ศาสนสมบัติทั้งสองประเภทนั้น มีทั้งที่อยู่ในส่วนของรัฐและของมหาเถรสมาคม ซึ่งผู้ดูแลส่วนมากก็คือเจ้าอาวาสหรือพระสังฆาธิการที่อยู่ในเขตปกครองพื้นที่นั้นๆ จะต้องจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี คือ การจัดการดูแลรักษาคุ้มครองป้องกัน ศาสนสมบัติของวัดและผลประโยชน์ของวัดไม่ให้เกิดความเสียหาย

รูปแบบงานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์และวัดในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาจากสภาพการณ์โดยรวมแล้ว จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ไทย กำลังอยู่ในช่วงของการปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดและพระสงฆ์ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับสภาพการณ์ทางบริบทของสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปโดยเท่าที่และบทบาทของพระสงฆ์ หรือวัด ที่มีการปรับเปลี่ยนนี้ บางอย่างก็ส่งผลดีต่อ

คณะสงฆ์ แต่บางอย่างก็ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น การเจริญแพร่หลายของพุทธพาณิชย์ ที่มีวัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินการหรือการที่วัดมีพระหมอดูเกิดขึ้นจำนวนมากในวัด การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของสิ่งเหล่านี้ ล้วนเป็นภาพสะท้อนที่เกิดจากการปรับปรุงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ เพื่อให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีบทบาทรูปลักษณะของการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน จึงมีลักษณะที่หลากหลาย และต่างคนต่างทำ ใครมีกำลังมากก็ทำมาก หรือวัดใดมีกำลังมากก็ทำมาก และมีลักษณะที่มุ่งเน้นในด้านวัตถุเสียเป็นส่วนมาก ไม่สามารถที่จะเชื่อมโยงระหว่างการสงเคราะห์ทางด้านวัตถุให้เข้ากับศาสนธรรม และในการจัดการสาธารณสงเคราะห์ของวัดและส่วนมากก็เข้าไปในลักษณะที่เป็นการสนองตอบต่อความต้องการทางสังคมเสียเป็นส่วนมาก คือเป็นไปตามกระแสของสังคม มากกว่าที่จะเป็นการสงเคราะห์เพื่อชี้นำสังคมเหมือนในครั้งสมัยพุทธกาล

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพของคณะสงฆ์อันมุนีภายในประเทศไทย” มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาของพระสงฆ์อันมุนีภายในประเทศไทย มี ๖ ประเด็น ดังนี้

๑) งานด้านการปกครอง คณะสงฆ์อันมุนีภายใน ควรทำแผนงานด้านต่าง เสนอรัฐ และมีผู้บริหารคณะทำงานอย่างเป็นระบบ รัฐให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ มีบุคลากรมีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ และบริหารงานภายใต้ระเบียบแบบแผนของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ แต่แยกคณะสงฆ์อันมุนีภายในออกมาเป็นแผนกเฉพาะ

๒) งานด้านศาสนศึกษา คณะสงฆ์อันมุนีภายในต้องปฏิรูประบบการศึกษาปริยัติธรรมทั้ง นักธรรมและบาลีเอง สร้างหลักสูตรที่เน้นความเป็นมหายาน ทั้งบาลีและนักธรรม มีองค์กรทางการศึกษารองรับระดับสถาบันที่ถูกต้อง เช่น ต่างประเทศบางประเทศ

๓) งานด้านการเผยแผ่ ควรมีนโยบายด้านการเผยแผ่ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกับคณะสงฆ์มหายานที่มีอยู่ทั่วโลก และการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรให้มีความสามารถครอบคลุมทุกด้าน

๔) งานด้านศึกษาสงเคราะห์ ควรมีแหล่งทุนที่สนับสนุนการศึกษาที่เน้นการศึกษาพุทธศาสนาในมิติต่างๆ ทั้งด้านพุทธศาสนาโดยตรงและด้านวิชาสามัญ โดยมีหลักสูตรเฉพาะแบบบูรณาการ

๕) งานด้านการสาธารณูปการ ต้องมีแหล่งทุนเพื่อสร้างองค์กรให้เข้มแข็ง และช่วยเหลืองานด้านนี้อย่างพอเพียง การก่อสร้างทุกอย่างต้องมีงบประมาณอย่างพอเพียงจากองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๖) การบริหารงานด้านสาธารณสงเคราะห์ รัฐต้องมีงบประมาณให้กับองค์กรพุทธศาสนา ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน ตลอดถึงการตั้งกองทุนเพื่องานด้านนี้ มีการระดมทุนจากภายในและภายนอกอย่างมีกลยุทธ์

๒. เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อกระบวนการบริหารกิจการของคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทย รัฐต้องวางระบบการบริหารงานให้กับองค์กรคณะสงฆ์อนัมนิกาย ทุกด้านเพื่อให้คณะสงฆ์อนัมนิกายเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาสังคมด้านคุณธรรมจริยธรรม และด้านอื่นๆ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว

๓. รูปแบบการบริหารคณะสงฆ์อนัมนิกายในประเทศไทยที่มีประสิทธิภาพ การสร้างแผนระยะสั้นและระยะยาว การพัฒนาบุคลากร วางยุทธศาสตร์พัฒนาระบบ เพิ่มศักยภาพองค์กรบุคลากร เพิ่มศาสนทายาท และด้านอื่นๆ อย่างเป็นระบบ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษา สภาพปัจจุบันและปัญหา อุปสรรคและรูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสม ยังมีประเด็นหลักอื่นๆ ที่ควรศึกษาให้เป็นระบบ ดังนี้

๑) ควรมีการศึกษาถึงสภาพปัจจุบันและปัญหาการลดลงของพระภิกษุสามเณรในภาพรวมอย่างเป็นระบบว่า เกิดจากสาเหตุและปัญหาอะไร มีแนวทางแก้ไขและป้องกันอย่างไร

๒) ควรมีการศึกษาและการวางมาตรการเกี่ยวกับการดูแลคุ้มครองพุทธศาสนาของคนนอกศาสนา ทั้งในราชอาณาจักรและนอกราชอาณาจักร

๓) ควรศึกษาปัญหาเกี่ยวกับผลกระทบของผู้ดำรงสมณเพศกระทำผิดพระธรรมวินัยที่ร้ายแรง ถึงมาตรการ บทลงโทษ และวิธีการป้องกัน

๔) ควรมีการศึกษาผลการเผยแพร่ศาสนาของศาสนาอื่นที่ส่งผลกระทบต่อระบบการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในภาพรวม

๕) ควรมีการศึกษาถึงรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในระยะต่างๆ เพื่อเป็นการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ ปัจจุบัน